

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

การรู้หนังสือสำหรับศตวรรษที่ 21 ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในทุก รูปแบบสื่อ รวมถึงการเข้าถึง ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ประเมิน และมีส่วนร่วมด้วยภาพ คำพูด และ เสียงที่ทรงพลัง ที่ประกอบเป็นวัฒนธรรมสื่อมวลชนร่วมสมัย แท้จริงแล้วทักษะความรู้ด้านสื่อเหล่านี้ จำเป็นสำหรับทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะพลเมืองของสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ และการผลิตสื่อที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตเป้าหมายสูงสุดก็เพื่อการตัดสินใจเลือกอย่างชาญฉลาด (Center for Media Literacy, 2024) การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นเครื่องมือการฝึกอบรมสำหรับสาธารณชนให้เป็น พลเมืองที่กระตือรือร้น ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลใหม่ ๆ ได้อย่างปลอดภัย เข้าใจถึงความสำคัญ ของข่าว ถอดรหัสข้อความที่ได้รับ มีสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออก และสามารถมีส่วนร่วมใน ประเด็นต่าง ๆ หรือความคับข้องใจที่เกิดขึ้นในสังคมได้ (Moeller, 2009) ปัจจุบัน ค.ศ. 2023 ยูเนสโก ยังคงส่งเสริมผู้คน พัฒนาความรู้ด้านสื่อและสารสนเทศสำหรับทุกคน เพื่อให้ผู้คนสามารถคิดอย่างมี วิจารณญาณและคล้อยตามอย่างชาญฉลาด อีกทั้งเพิ่มขีดความสามารถของผู้กำหนดนโยบาย ผู้เชี่ยวชาญ ด้านข้อมูลและสื่อ นักศึกษา องค์กรเยาวชน และประชากรด้อยโอกาสในพื้นที่ประเทศสมาชิกในการ กำหนดนโยบายและกลยุทธ์ด้านสื่อและความรู้สารสนเทศระดับชาติ โดยการรู้เท่าทันสื่อและ สารสนเทศ (Media and Information Literacy) เป็นชุดความสามารถที่เกี่ยวข้องกันที่จะช่วยให้ ผู้คนได้รับความได้เปรียบสูงสุดลดอันตรายในภูมิทัศน์ข้อมูล ดิจิทัล และการสื่อสารรูปแบบใหม่ การ รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ครอบคลุมความสามารถที่ช่วยให้ผู้คนมีส่วนร่วมกับข้อมูลอย่างมี วิจารณญาณและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาด ความสามารถในด้านเหล่านี้เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ สำหรับพลเมืองทุกคน โดยไม่คำนึงถึงอายุหรือภูมิหลัง (UNESCO, 2023) ดังนั้น การตอบสนองต่อ ข้อมูลที่บิดเบือนและข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง จึงอาศัยการผสมผสานระหว่างข้อมูลที่สำคัญ สื่อ และ ความสามารถทางดิจิทัล ดังเช่น การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (Media and Information literacy : MIL)

สำหรับประเทศไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้กำหนดกรอบ การวัดผลของการรู้เท่าทันสื่อไว้ 5 องค์ประกอบคือ การเปิดรับสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การเข้าใจสื่อ การประเมินค่าและการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2562) ขณะที่นักวิจัยด้านสื่อหลายท่านได้กำหนดกรอบขอบเขตในการวัดผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน โดย จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถพบแบบจำลองต่าง ๆ ของการรู้เท่าทันสื่อที่ประกอบด้วย องค์ประกอบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวิธีการนิยาม อาจจะถูกแยกแยะเป็น 3 องค์ประกอบ (Buckingham, 2005; Celot, 2009; UNESCO, 2013) หรือ 4 องค์ประกอบ (Calvani et al., 2008) เป็นต้น การเปรียบเทียบโดยภาพรวมนั้น ข้อสังเกตพบว่า องค์ประกอบหลักของการรู้เท่าทันสื่อ

ประกอบด้วย การคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับข้อความ ข้อมูลและการประเมินผล ทักษะเทคนิค การสร้างผลิตสื่อ และบทบาทการทำงานทางสังคมของแต่ละบุคคล ซึ่งก็รวมถึงขอบเขตความสามารถ ในการสื่อสาร ความร่วมมือในการใช้สื่อใหม่ และเทคโนโลยีการสื่อสารข้อมูลอันเป็นขอบเขตของ ความสามารถใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการโต้ตอบและการบรรจบกันของสื่อ (Ptaszek, 2019)

บทบาทของสื่อในปัจจุบันจะทำหน้าที่เชื่อมความเป็นโลกาภิวัตน์ ปრაการณณ์หมู่บ้าน โลก (Global Village) ที่เชื่อมถึงกันด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร แต่สถานการณ์ โดยรวมเนื้อหาสาระ ข้อความจากอินเทอร์เน็ตได้ก่อให้เกิดความเสี่ยงมากมายทั้งในระดับบุคคล สังคม และระดับประเทศ สำหรับประเทศไทย พ.ศ. 2566 การหลอกลวง การแพร่กระจายข้อมูลที่ผิดนำมา ซึ่งกระบวนการมิฉาชีพที่หน่วยงานรับผิดชอบระดับประเทศยังหาทางออกกำจัดสิ่งเหล่านี้ให้หมดไป ไม่ได้ กระทำได้เพียงการเฝ้าระวัง เพื่อลดความเสี่ยงไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อของชาวลวง ข้อมูลเท็จ ที่อาจ เกิดขึ้นประการแรกคือ คนในสังคมต้องทำความเข้าใจว่า ระบบนิเวศของข้อมูลในปัจจุบันที่สามารถ แจกแจงองค์ประกอบได้ 3 ประการ คือ ประเภทของเนื้อหาปลอม แรงจูงใจของผู้สร้างเนื้อหา และ วิธีการเผยแพร่เนื้อหา ซึ่งบทความได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับผู้คน (รวมถึงนักข่าว) ที่เปิดเผยข้อมูลที่ ผิดโดยไม่เจตนาพร้อมด้วย (Wardle, 2017)

จากปัญหาข้างต้น ส่วนหนึ่งของสถานการณ์คือ สภาพปัญหาทางการเงินที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็ปัญหาจากการถูกหลอกให้ตกเป็นเหยื่อจากความไม่รู้ กรณีธุรกิจแชร์ลูกโซ่ หนี้สิน อันเกิด จากการกู้ยืมเงินนอกระบบที่เก็บดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมสูงกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด รวมไปถึง การมีผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ซับซ้อนมากขึ้น (Organization for Economics Co-Operation and Development, 2005; Johnson & Sherraden, 2007) คำว่า Financial Literacy จึงเริ่มเป็นที่ กล่าวถึงเพราะผู้คนเริ่มตระหนักว่าเพียงแค่การอ่านออกเขียนได้ เช่น ในอดีตคงไม่เพียงพอสำหรับการ ใช้ชีวิตในปัจจุบัน บุคคลจะใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขควรมีทักษะชีวิตหลายด้านไม่ว่าจะเป็นทักษะความ รอบรู้ทางดิจิทัล (Digital Literacy) ทักษะความรู้ด้านข้อมูล (Information Literacy) ทักษะ ความรอบรู้ทางด้านสื่อ (Media Literacy) ทุกทักษะที่กล่าวถึงเชื่อว่าเป็นทักษะที่ทำให้คนมีความอยู่ ดีมีสุขทางการเงิน (Financial Well-Being) (ตลิตา อมรหมานนท์ และแสงอรุณ อิศระมาลัย, 2562)

แม้จะมีงานวิจัยมากมายเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ แต่มีงานวิจัยเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล ที่มีประสิทธิภาพสำหรับประชากรผู้ใหญ่ (Nicole, 2018) ขณะที่แนวโน้ม ประชากรกลุ่มนี้จะยังคงเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ประชากรจะมีอายุชั้โดยเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นเนื่องจาก วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข ทำให้ประชากรที่มีอายุเข้าสู่วัย 60 ปี อาจจะสามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้อีกถึง 19 ปี สำหรับผู้ชายไทย และอีก 21.5 ปี สำหรับผู้หญิงไทย คาดการณ์แล้วเป็นช่วงระยะเวลา ที่ค่อนข้างยาวนานสำหรับการใช้ชีวิตในช่วงหลังวัยเกษียณ ของแต่ละคน แม้การมีอายุยืนยาวมากขึ้นจะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับทุกคนแต่การเตรียมความพร้อมสำหรับการ ดูแลสุขภาพและมีฐานะการเงินที่ดีอย่างสมเหตุสมผล (ธีรพัฒน์ มีอำพล, 2557) ได้แก่ มีเงินใช้ เพียงพอไม่ต้องเป็นภาระหรือต้องพึ่งพาผู้อื่นในวัยเกษียณอายุ ก็ต้องเตรียมวางแผนควบคู่กันไปเสมอ

ด้วยเหตุนี้ ผู้คนจึงต่างให้ความสนใจใส่ใจกับการวางแผนการเงินชีวิตหลังเกษียณ ซึ่งต้อง เริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ให้มีความรู้ เรื่องทางการเงินผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อจะได้เพิ่มทักษะ ความรู้ความเข้าใจครอบคลุมเนื้อหาข้อมูลข่าวสารให้มากยิ่งขึ้น เริ่มตั้งแต่การสร้างความรู้

ทางการเงินต่อตนเอง รวมถึงพิจารณาความน่าเชื่อถือทางการเงินของแต่ละสถาบัน เช่น ความสามารถในการออมและการวางแผนทางการเงินเพื่อการเกษียณอายุ (Xu & Bilal, 2012) ผลการสำรวจทักษะความรู้เรื่องทางการเงินของคนไทย (Financial Literacy) ปี 2563 พบว่า พบว่า คนไทยมีพัฒนาการดีขึ้นในทุกด้าน โดยความรู้ทางการเงินอยู่ที่ร้อยละ 62.9 ด้านพฤติกรรมทางการเงินอยู่ที่ร้อยละ 71.1 ขณะที่ด้านทัศนคติทางการเงินอยู่ที่ร้อยละ 82.0 สำหรับการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมการออม พบว่า สัดส่วนผู้มีเงินออมในกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 74.7 ในปี 2563 และคนส่วนใหญ่มีความตระหนักเรื่องการออมเงินเพื่อใช้ในยามฉุกเฉินและการออมเพื่อการเกษียณ โดยการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 น่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนตระหนักถึงความจำเป็นของการเก็บเงินสำรองมากขึ้น (ธนาคารแห่งประเทศไทย.ผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย, 2563) อย่างไรก็ตาม ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้มีการส่งเสริมความรู้ทางการเงินอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับทักษะทางการเงินของคนไทย ผ่านรูปแบบและช่องทางรับรู้สื่อที่หลากหลายกับสองกลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ กลุ่มนักศึกษาอาชีวศึกษาและวัยทำงาน ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ แต่ข้อเท็จจริงข้างต้นยังพบว่า คนไทยยังคงเป็นเหยื่อข่าวปลอมที่ถึงอสังหาสินการเงินอย่างต่อเนื่อง โดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (ดีอีเอส) ได้เปิดเผยว่า จากการสรุปสถานะการณ์ที่ผ่านมา ได้แบ่งข่าวปลอมที่ได้รับความสนใจเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่อง เศรษฐกิจ มีข่าวปลอมจำนวน 30 เรื่อง แบ่งเป็นเรื่องการหลอกลวงธุรกรรมทางการเงิน ถึงจำนวน 23 เรื่อง เมื่อดูข้อมูลเชิงลึก (Insight) ยังพบข้อที่น่าเป็นห่วง เพราะยังมีการกระจายข่าวปลอมเกี่ยวกับการเงินเป็นส่วนใหญ่ ทั้งเรื่องการปล่อยสินเชื่อ การให้เงินกู้ หรือชักชวนลงทุน โดยอ้างชื่อสถาบันการเงินที่น่าเชื่อถือทำให้ข่าวลักษณะดังกล่าว ได้รับความสนใจจากผู้บริโภคข่าวสารออนไลน์เป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงต้องส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรู้เท่าทันข่าวปลอมที่ถูกแพร่กระจายอยู่บนโซเชียล/ออนไลน์ (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566)

จากข้อควรเฝ้าระวังข้างต้น ทักษะการรู้เท่าทันสื่อเกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงาน จึงควรถูกนำมาเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษา เพื่อเพิ่มโอกาสความท้าทายในการวัดผลลัพธ์ของการรู้เท่าทันสื่อสำหรับประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มวัยทำงาน ว่าประชากรวัยนี้มีทักษะองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ ได้แก่ การเปิดรับสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การเข้าใจสื่อ การประเมินค่าและการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ มากน้อยเท่าใดและด้านใดบ้างควรได้รับการส่งเสริมหรือสร้างความตระหนักมากที่สุด เพราะการมีวิจรณ์ญาณอย่างชาญฉลาด จะส่งผลเกี่ยวข้องกับการประเมินเนื้อหาของความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งอิทธิพลต่อวัตถุประสงค์ในการออมเงิน ได้แก่ ออมเผื่อกรณีฉุกเฉิน การออมเพื่อเติมฝัน การออมเพื่อวัยเกษียณ และการออมเพื่อการลงทุน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับสำหรับการวิจัยฉบับนี้ สำหรับด้านสังคมและชุมชนผลการศึกษาสามารถนำไปใช้เพื่อวางแผนจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อต่อประเด็นการรับรู้ข่าวสารด้านความรู้ทางการเงิน การหลงเชื่อ ขาดทักษะความรู้ ที่อาจเกิดความเสียหายต่อการหลอกลวงทางการเงิน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากสื่อและสารสนเทศของความรู้ทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มประชากรวัยทำงาน โดยมุ่งแสวงหาความรู้ความคิดรวบยอดในรูปแบบแบบจำลองสมการโครงสร้าง เป็นลักษณะการพัฒนาและตรวจสอบโมเดล โดยตั้งสมมติฐานว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

มีเส้นทางการส่งอิทธิพลอย่างไรต่อกันในสมการเดียวกัน ซึ่งในองค์ประกอบย่อยเหล่านั้นมีค่าน้ำหนักเพียงพอหรือไม่ที่จะเป็นองค์ประกอบรวมกันกับองค์ประกอบหลักของแต่ละปัจจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับจะต้องมีความรู้ในรูปแบบของแบบจำลองสมการโครงสร้างเพื่อยืนยันข้อสรุปที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อเกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการรู้เท่าทันสื่อ เกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการรู้เท่าทันสื่อ เกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลทางตรงของปัจจัยการรู้เท่าทันสื่อ เกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของงานวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบเชิงยืนยันของการรู้เท่าทันสื่อ เกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อให้ได้แบบจำลองสมการโครงสร้างการรู้เท่าทันสื่อ เกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อทราบถึงอิทธิพลทางตรงของปัจจัยองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อ เกี่ยวกับความรู้เรื่องทางการเงินที่ส่งผลต่อการออมของกลุ่มวัยทำงานจังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มวัยทำงานที่มีอายุระหว่าง 15-59 ปี (นิยายขอบเขตอายุของสำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) ของจังหวัดจันทบุรี สำหรับปัจจัยองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อ ความรู้ทางการเงินและวัตถุประสงค์ในการออม เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) และตรวจสอบแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling) รวมทั้งศึกษาเส้นทางการอิทธิพลทางตรงของปัจจัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเพื่อยืนยันข้อสรุป โดยใช้ระยะเวลาการดำเนินการนับจากระยะเวลาสัญญาทุนการวิจัย

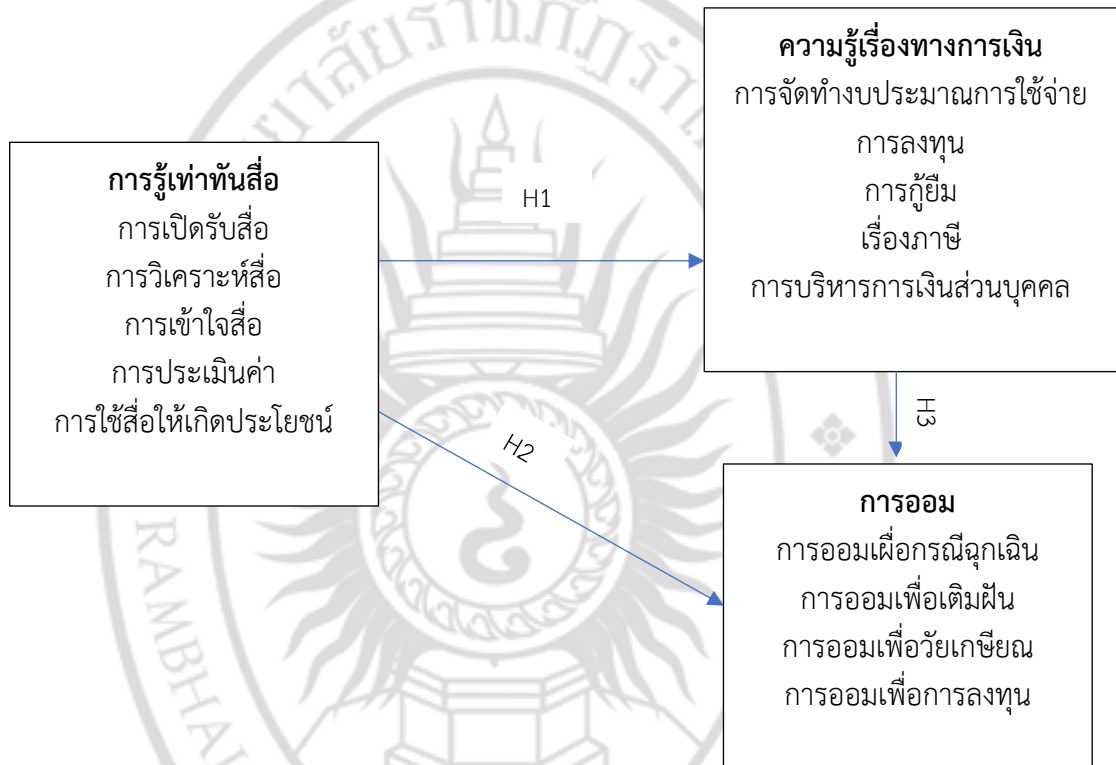
นิยามศัพท์เฉพาะ

การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การเปิดรับสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การเข้าใจสื่อ การประเมินค่าและการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์

ความรู้เรื่องทางการเงิน หมายถึง การจัดทำงบประมาณการใช้จ่าย การลงทุน การกู้ยืม เรื่องภาษี และการบริหารการเงินส่วนบุคคล

การออม หมายถึง การออมเงินเพื่อใช้ในกรณีเจ็บป่วยหรือมีเหตุใช้เงินก้อนอย่างเร่งด่วน ออมเงินเพื่อเติมฝัน ออมเงินเพื่อวัยเกษียณดูแลสุขภาพ ออมเงินเพื่อการลงทุนระดับใด
 วัยทำงาน หมายถึง ประชากรกลุ่มวัยทำงานที่มีอายุระหว่าง 15-59 ปี

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

H₁: การรู้เท่าทันสื่อมีอิทธิพลทางตรงต่อความรู้เรื่องทางการเงิน

H₂: การรู้เท่าทันสื่อมีอิทธิพลทางตรงต่อการออม

H₃: ความรู้เรื่องทางการเงินมีอิทธิพลทางตรงต่อการออม